

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI UZLUKSIZ OSHIRISH
<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.6.6.061>
НЕПРЕРЫВНОЕ ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛ

CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Eliboeva Lola Sulaymonovna,
Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrasida katta o'qituvchisi
Элибоева Лола Сулаймоновна,
старший преподаватель кафедры педагогики Бухарского государственного университета
Eliboeva Lola Sulaymonovna,
Senior Lecturer, Department of Pedagogy, Bukhara State University

Annotatsiya: Maqolada innovatsion ta'lim muhitida boshlang'ich sinif o'qituvchilarining kasbiy mahoratini uzluksiz oshirishning pedagogik imkoniyatlari va shart-sharoitlari tadqiq etilgan.

Аннотация: В статье исследуются педагогические возможности и условия непрерывного профессионального развития учителей начальных классов в инновационной образовательной среде.

Annotation: The article examines the pedagogical possibilities and conditions for continuous professional development of primary school teachers in an innovative educational environment.

Tayanch so'zlar: boshlang'ich sinif, kasbiy mahorat, uzluksiz, innovatsion ta'lim, malaka oshirish.

Ключевые слова: начальная школа, профессиональные качества, непрерывное, инновационное образование, профессиональное развитие.

Key words: elementary school, professional qualities, continuous, innovative education, professional development.

Кириш. Har qanday murakkab zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari, integratsiyalar, fan sohasidagi olamshumul yangiliklar avvalo o'qituvchi tomonidan o'zlashtirilib, so'ngra uning bilimi, saviyasi, qobiliyati evaziga o'quvchilar ongiga va tafakkuriga yetkaziladi. O'qituvchiga nisbatan qo'llaniladigan "pedagogik mahorat" atamasi hech qachon o'z mavqei yo'qotmaydi, balki tobora takomillashib, boyib va zamon talablariga mos o'zgarib boraveradi.

Barcha kasb – korlar tizimida o'qituvchilik kasbi muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o'qituvchi yosh qalblar kamolotining me'moridir. Bugun u yoshlarni g'oyaviy – siyosiy jihatdan chiniqtirib, tabiat, jamiyat, tafakkur taraqqiyoti, qonuniyatlarini o'rgatar ekan, avvalo, u yosh avlodni kelajak mehnat faoliyatiga tayyorlashi, kasb – hunar egallashlariga ko'maklashishi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy – iqtisodiy vazifani hal etishga chog'lamog'i dardkor. Ana shu ma'suliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchi – yoshlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishning optimal yo'llarini izlab topadigan kasb egasi bo'lishni talab etadi. Buning uchun pedagogik mahorat fani o'qituvchidan doimo kasbiy mahorati ustida izlanish uchun, unga turli shart – sharoitlar yaratishi, kerakli moddiy va ilmiy – metodik yordam ko'rsatishi hamda o'qituvchining ijodiy tashabbuskorligini oshirishiga ko'maklashadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Innovatsion ta'lim jarayonida boshlang'ich sinif o'qituvchilarining kasbiy mahorati va faoliyat samaradorligini uzluksiz oshirish tizimini rivojlantirishning hamda modernizatsiya qilishning o'ziga xos xususiyatlaridan biri ilm, fan va ishlab chiqarishning integratsiyasini keng ko'lamdagi samarali faoliyatini tashkil etishdan iborat. Innovatsion texnologiyalarni hayotga tadbiq etish, sohaga oid ilm-fan, fundamental va amaliy tadqiqotlarni

olib borish, belgilangan ustuvor yo'nalishlar asosida ta'lim tizimida ilm-fanning zamonaviy yutuqlarini joriy etish, sohaga oid ishlab-chiqarish korxonalarida oliy ta'lim muassasalari, umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'limi hamda professional ta'lim bazasida tadqiqot va o'quv ilmiy markazlarni – ya'ni texnoparklarni bosqichma-bosqich tashkil etish orqali fan bilan ta'lim hamda ishlab chiqarishning o'zaro integratsiyasini ta'minlash, nafaqat rahbar va pedagoglarning balki malaka oshirish jarayoniga jalb etilgan boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ijodiy-intellektual salohiyatini ko'tarishdek asosiy maqsad etib belgilanadi.

Uzluksiz ta'lim tizimida umumiy o'rta ta'lim maktablari o'zining salmog'i hamda boshlang'ich asos ekanligi bilan alohida o'rin egallaydi. Shundan kelib chiqqan holda maktab o'qituvchisining malakasini oshirishni aniq me'yorlar asosida tashxis qilish va uning imkoniyatlari hamda mustaqil o'z ustida ishlashining afzalliklarini tadqiq qilishni taqozo qiladi. Bu esa o'z navbatida o'qituvchining kasbiy mahorati, umumiy saviyasini mutassil takomillashtirish uchun sharoit yaratishni talab etadi. O'qituvchi mehnatini rejali tashkil qilish ta'lim-tarbiya muvaffaqiyatining garovidir. Ilmiy asoslarga tayanib tuzilgan dars jadvali, ko'rgazmali qurollarning yetarililigi, o'qituvchilarni ta'lim-tarbiyaga daxldor bo'lmagan ishlardan ozod qilish uning kuchi va vaqtini tejaydi hamda mehnati unumini oshiradi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy mahoratini uzluksiz oshirish masalasida xorijiy mutaxassislar va sohaga oid xorijiy adabiyotlardan foydalanish ham muhim masala hisoblanadi. Xorijlik olimlar jahon andozalariga mos ta'lim amaliyoti, tizimi, ilg'or texnologiyalari va axborot – kommunikatsiya texnologiyalarining zamonaviy usullari hamda o'zlarining ilmiy – tadqiqot izlanishlari haqida ma'lumotlar beradilarki, ular orqali tinglovchilarimiz hozirgi davrning eng yangi ilg'or texnologiyalari bilan tanishadilar, tajriba almashadilar.

O'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish muammosini nazariya va amaliyotdagi holatini tahlil etish bu sohada quyidagi muammoli holatlar mavjudligini ko'rsatadi:

malaka oshirishda o'qituvchilarni tanlash umumilmiy tayyorgarligiga ko'ra tanlab olinadi, lekin ularning tabaqalashtirilmasdan o'qitilayotganligi;

o'quv rejalarning rivojlangan davlatlarnikiga nisbatan ko'p predmetlilik;

o'quv rejasida mavjud o'quv predmetlari mazmunida izchillik, uzviylik, predmetlararo aloqadorlik, o'zaro aloqadorlik, tizimlilikning to'la ta'minlanmaganligi sababli o'qituvchilarda bir-biri bilan bog'lanmagan lavhalar xarakterli bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlarining shakllanayotganligi;

tenglovchilarning o'rganilayotgan ob'ektlar haqida tushunchalari, tasavvuri va o'zlashtirgan dalillari bilimga undan ko'nikma hamda malaka darajasigacha bosqichma-bosqich mukammallashtirilib borilmayotganligi;

turli o'quv predmetlarini o'rganish jarayonida ma'lum hajmdagi ayrim o'quv materiallarning takrorlanishi va uning natijasi o'laroq tenglovchilar o'quv-biluv faoliyatining ma'lum ma'noda susayishi;

mehnat bozori talablaridan kelib chiqqan holda ba'zi bir pedagogik faoliyat uchun zarur bo'lgan o'quv axborotlarini o'z vaqtida dasturlarga kiritilmaganligi;

kasbiy ta'lim tayyorlov yo'nalishining o'ziga xos jihatlarni hisobga olinmaganligi;

moddiy-texnik va o'quv-uslubiy ta'minotning hozirgi zamon talablari darajasida emasligi;

umumilmiy (amalda umumta'lim yoki fan asoslari deb ham yuritiladi) va umumkasbiy o'quv predmetlarini o'rganishda kasbiy yo'nalganlik tamoyilining ta'minlanmaganligi;

pedagogik va ishlab chiqarish amaliyotining to'laqonli huquqiy-me'yoriy asoslari yaratilmaganligi va bu amaliyotlar o'tkaziladigan muassasalar hamda tashkilotlardan hamkorlik imkoniyatlaridan oqilona foydalanish mexanizmining yaratilmaganligi;

ma'lum o'quv materiali mazmunini turli o'quv predmetlarida turlicha talqin etilishi, ya'ni yakdillik bilan qabul qilingan atamalarining har doim ham qo'llanilmasligi;

o'qituvchilar tayyorlash hamda ularning malaka oshirish kurslarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni ta'minlashga oid ishlanmalarni davlat ta'lim standartlari va davlat talablari asosida ilmiy asoslangan holda ishlab chiqilmaganligi kabilar.

Yuqorida ta'kidlangan fikrlar va boshqa nomutanosibliklarning ko'pchiligi ta'lim mazmuniga borib taqaladi. Demak, o'qituvchilarni tayyorlash ishida eng dolzarb va murakkab masalalardan biri – Davlat ta'lim standartlari doirasidagi mazmuni tanlab olish, uning mantiqiy izchilligi, uzviyligi, uzluksizligi va ma'lum ma'noda yetarli va zarurligini ta'minlash hisoblanadi. Chunki bugun qanday ta'lim mazmunining tanlab olinishi va o'rganilishi bilan tayyorlayotgan mutaxassislarimizning tayyorgarlik darajasi bilan bevosita bog'liq. Agar ta'lim mazmuni to'g'ri tanlab olinmasa, har qanday takomillashgan shakl, metod va vosita ham ko'zlangan umumiy va o'quv maqsadlariga erishishimizga kafolat bera olmaydi.

Tahlillarimiz ta'lim mazmunining yetarli va zarur darajasi:

- mutaxassis egallab turgan lavozimiy vazifalarini talab darajasida to'liq bajarishiga;
- mutaxassisning bir ishlab chiqarish o'rnidan ikkinchisiga gorizontol va vertikal tekisliklarda o'tishiga;
- mutaxassis ish o'rnini o'zgartirmagan holda sohaga kirib kelayotgan yangi texnika va texnologiyalarni o'zlashtirishiga;
- o'zi va safdoshlarining faoliyatini to'g'ri baholashga hamda jamoaga moslashib faoliyat ko'rsatishiga;
- ekstremal vaziyatlarda tezkor maqbul qarorlar qabul qilishiga;
- mustaqil ravishda ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish va shu kabilarga imkon berishga ko'ra tanlab olinishi zarurligini ko'rsatadi.

Uzviylik mohiyatiga ko'ra «izchillik», «uzluksizlik», «muntazamlik» va «tizimlilik» kabilar bilan bog'liqdir. Ta'lim mazmunida uzviylik izchillik nuqtai nazaridan davomiylilikni nazarda tutsa, uzluksizlik egallanayotgan kasb-hunar sir-sinoatlari haqida tasavvur, bilim, ko'nikma va malakalarning mantiqiy dialektik rivojlanishini, mukammallashishini ko'zda tutadi. Rivojlanish va mukammallashish o'z navbatida o'zaro bog'liqlik va davomiylilik munosabatlarida namoyon bo'ladi. Ana shunda o'quv rejasiga kiritilgan har bir o'quv predmeti tayyorlanayotgan mutaxassis shaxsining tarkib topishida o'zining munosib hissasini qo'shgan bo'ladi. Shuning uchun ham o'quv rejasiga kiritilayotgan o'quv predmetlari mazmunining mantiqiy izchilligi, tutashliligi, oldingi o'zlashtirgan materialni keyingisi uchun o'ziga xos asos (zamin) bo'lishi va natijada yaxlit mukammal tizimli xarakterga ega bo'lishini ta'minlash zarur. Ta'lim mazmunida uzviylikni ta'minlash uchun o'quv maqsad va vazifalari ta'lim oluvchilarning individual yosh xususiyatlari va hayotiy tajribalariga tayanilib, ta'lim jarayonida, bo'lajak mutaxassisning tanlagan sohasi bo'yicha kasbiy-pedagogik faoliyat sir-asrorlarini mukammal egallashi bilan tugallanishi lozim. Lekin uzviylik faqatgina umumilmiy, umumkasbiy va mutaxassislik o'zagi hisoblangan maxsus fanlar orasidagina emas, balki eng avvalo bir turkumga kiruvchi o'quv predmetlari orasida ta'minlanishi zarur.

Mutaxassis kadrlar tayyorlashga tizimli yondashish uzviylikda o'zining aniq ifodasini topadi. Ta'limda uzviylikning mohiyati talabalarda o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlarini kengaytirish, chuqurlashtirish va rivojlantirish jarayonida avval o'zlashtirilgan, yangi va istiqbolda o'zlashtiriladigan ma'lumotlar orasidagi zaruriy aloqadorlikni o'rnatishdan iboratdir.

Uzviylikning ta'minlanishi ta'lim jarayoniga dinamik, istiqbol tavsifini berib, bu jarayon ishtirokchilarining ongli hamkorlik faoliyatlarini ta'minlaydi, parallellik va takrorlashlarni bartaraf etadi, ma'lum miqdordagi o'quv vaqtini iqtisod qilib, bosqichli oliy ta'lim hamda malaka oshirish kurslarining maqsadi, mazmuni, tashkil etish shakllari, amalga oshirish metodlari va vositalarini uyg'un qo'llashda o'zaro aloqadorlikni amalga oshiradi. Shuning uchun ham uzviylik ta'limda tizimli yondashuvni amalga oshirish mexanizmi sifatida e'tirof etiladi.

Malaka oshirish markazlari buyurtmachining yakka tartibdagi topshiriqlari yoki aniq yo'naltirilgan dasturlar asosida vazirlik bilan kelishgan holda tabaqalashtirilgan o'quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqadilar hamda o'qitishning interfaol

metodlarini, internetning global tarmog'idan foydalangan holda pedagoglarning tanqidiy va ijodiy tafakkurini rag'batlantirishga, mustaqil ma'lumot olishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etadilar. Bu jarayonda o'qituvchilarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ular malakasini oshirish tizimining samaradorligi bu tizimni ehtiyojlarga asoslangan holda tashkil qilish yoki boshqacha qilib aytganda, malaka oshirish dasturlari haqiqiy ehtiyojlardan kelib chiqib tuzilgan bo'lishi kerakligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. O'qituvchilarning malakasini oshirish jarayonida ularning bilim, ko'nikma, malakasini o'lchash mezonlari va uni aniqlash metodikasining tashkiliy - pedagogik asoslarini yangidan ishlab chiqishdir. Buning uchun o'qituvchilarning kasbiy bilim va mahoratlarini oshirish tizimini quyidagi o'ziga xosliklarga ega ekanligini hisobga olish kerak. Bular:

- tinglovchilarning boshlang'ich bilim va mahoratlari, tajribalari, tayyorgarlik darajalari xilma-xilligi;
- ko'p tinglovchilarning amaliy ish tajribalari boyligi;
- malaka oshirish institutlarida yangi pedagogik, ilmiy axborotlarni o'rganishdan tashqari, oliy o'quv yurtida bilib olishi zarur bo'lgan materiallarni ham o'rganishga to'g'ri kelishi;
- tinglovchilarning yoshi xilma-xil bo'lib, berilayotgan axborotlarni qabul qilish darajasi bir xil emasligi;

Malaka oshirish jarayonida olib borilgan kuzatishlar va tadqiqotlar natijasida hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchilarida quyidagi pedagogik mahoratlar yetishmasligi kuzatiladi:

- darsga maqsadni aniq qo'ya olmaslik;
- darsni rejalashtirishda qiynalish;
- kundalik reja dars ishlanmasiga ahamiyat bermaslik;
- ko'rgazma va tarqatma materiallardan kam foydalanish;
- tayyorlangan ko'rgazmalarni to'la ko'rsata olmaslik;
- interfaol usullarni juda kam qo'llash;
- savollarni to'g'ri tuzish, o'z o'rnida berish tartib-qoidalariga e'tibor qilmaslik;
- interfaol metodlarni to'g'ri qo'llay olmaslik;
- laboratoriya jihozlari yetishmaganda o'rniga, multimediya ko'rinishida namoyish qilishni bilmaslik;
- dars jarayonida xorijiy til o'qituvchilarini ko'proq o'zbek tilida so'zlashishi;
- barcha o'quvchilarni darsga jalb eta olmaslik;
- internetdan foydalana olmaslik;
- o'qituvchi ovoz tembrining haddan ziyod balandligi;
- ta'limdagi innovatsiyalardan xabardor emaslik;

Xulosa qilib aytganda, aniqlangan bo'shliqlarni hisobga olgan holda o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimi pedagogik mahoratni oshirish bo'yicha qo'yidagi yo'nalishlarga e'tibor berish lozim:

1. Pedagog kadrlarning pedagogik, psixologik tayyorgarligini butun choralar bilan kuchaytirish, malaka oshirish jarayonida insonning imkoniyatlari haqidagi yangi ilmiy, nazariy, psixologik, pedagogik axborotlarni o'rganishga alohida e'tibor berish;

2. Mashg'ulotlarda o'qituvchining tarbiyachilik mahoratini oshirishga, tarbiya nazariyasi, metodikasi va amaliyotiga oid yangi axborotlarni berishga yo'naltirish, o'qituvchilarni o'quvchilarda mustaqil fikrlashga, faoliyat ko'rsatishga, atrofda sodir bo'layotgan ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy o'zgarishlarga baho bera olishga o'rgatuvchi metodlar bilan qurollantirish;

3. O'quv jarayonida axborot kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, pedagog kadrlarni tayyorlovchi universitet, pedagogik institutlari va pedagogika kallejlari faoliyatini bilan malaka oshirish tizimi o'rtasidagi hamkorlikni yo'lga qo'yish;

4. Malaka oshirishda olgan yangiliklarni amaliyotda qo'llay olishlarini, ta'lim jarayoniga tadbiq eta olishlariga erishish maqsadida umumiy o'rta ta'lim maktablari bilan hamkorlik rejalarini tuzish, metodik yordam berish, o'qituvchilarning ta'lim sohasidagi har qanday o'zgarishlar va yangiliklarga tayyorlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Zaripov K. O'qituvchilar malakasini oshirishda maktab rahbarining roli. – T.: "O'qituvchi", 1993, 97 – bet.

Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat (o'quv qo'llanma) . – T., 2006.

Боймуродова Г. Т. Замонавий таълимда узлуксиз малака ошириш тизими // Современное образование (Узбекистан). – 2014. – №. 2. – С. 26-30.

Чориев Р. Қ. Малака ошириш тизимини модернизациялашнинг ўзига хос хусусиятлари // Современное образование (Узбекистан). – 2014. – №. 2. – С. 22-25.

Абдуллаев С. Х. Малака ошириш таълим муассасаларида ҳамкорликда бошқарув // Современное образование (Узбекистан). – 2016. – №. 12. – С. 78-83.